

Summary

The article is devoted to the development of theoretical and methodological theses regarding the formation of financial mechanism for the management of banks' branches with the purpose to increase the efficiency of banks' overall performance and of their branches in particular. On the general basis of the results of scientific research the essence of the term "financial mechanism of management" in regard to the banks' branches management and the main components of the financial mechanism for the management of branches were determined.

Отримано 07.12.2006

УДК 351.84:336.71:331.101.6

Ю.С. Конопліна, канд. екон. наук, доц., Українська академія банківської справи НБУ

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК НАПРЯМОК РОЗШИРЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дана стаття присвячена проблемам розвитку участі банків у системі недержавного пенсійного забезпечення. Автор досліджує напрямки отримання банками доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. У статті також розглянуто основні підходи до розширення участі банків у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Ключові слова: банк, недержавні пенсійні фонди, страхові організації, недержавне пенсійне забезпечення.

Постановка проблеми. Справедлива та економічно ефективна система соціального страхування є запорукою стабільності та процвітання суспільства. На підвищення якості системи соціального страхування спрямовані дії багатьох суб'єктів цієї системи, в тому числі і банків в частині функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. У той же час, розширення участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні має позитивно відобразитися не лише на стані системи соціального страхування, але і на стані самого банківського сектора. З огляду на вищезазначене, на сьогодні особливо актуальним вважається дослідження можливостей одночасного розвитку банківської системи країни та сфери недержавного пенсійного забезпечення як складової вітчизняної системи соціального страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що теоретичні розробки у сфері недержавного пенсійного забезпечення здійснюють такі українські дослідники: В.В. Гордієнко, Б.О. Зайчук, М.В. Лазебна. Пенсійна реформа досліджується в працях таких зарубіжних учених та фахівців: М. Вінера, Г. Мак-Таггарта, В. Роїка, В. Шахова, А. Соловйова. Однак проблемам участі банків у системі недержавного пенсійного забезпечення в сучасній літературі приділяється недостатньо уваги. За результатами аналізу наявних публікацій з даної тематики зазначимо, що серед праць переважають в основному спрямовані або на загальні

проблеми функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення [2, 5, 7, 9, 10, 12-17, 20, 21], або на проблеми участі НПФ у системі недержавного пенсійного забезпечення [1, 3, 4, 6, 8, 11, 18, 19, 22, 23]. І в першій, і в другій групах праць питання участі банків у системі недержавного пенсійного забезпечення розглядаються на другому плані. Однак, на наш погляд, саме розвиток участі банків у системі недержавного пенсійного забезпечення приховує в собі значні резерви взаємовигідного співробітництва між банками та іншими суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення.

Формулювання цілей. При написанні даної статті було поставлено такі цілі: 1) дати порівняльну характеристику банків, НПФ і страхових організацій щодо моделі участі кожного із зазначених видів фінансових інститутів у недержавному пенсійному забезпеченні; 2) здійснити аналіз наявних та виявити потенційні можливості банківського сектора щодо отримання доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення; 3) сформулювати підходи щодо розширення участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні.

Виклад основного матеріалу. Порівняльну характеристику банків, НПФ і страхових організацій щодо участі у недержавному пенсійному забезпеченні можна здійснити за такими ознаками:

1. Націленість на отримання прибутку. Як банки, так і страхові організації – це комерційні організації, метою функціонування яких є отримання прибутку, в той час як НПФ – це некомерційні організації.

2. Порядок розподілу прибутку. Прибуток, який отримують банки та страхові організації від інвестування та розміщення пенсійних коштів клієнтів, розподіляється між власниками цих установ, а прибуток, що отримують НПФ від інвестування та розміщення пенсійних коштів учасників НПФ, розподіляється між всіма учасниками пропорційно величині їх персонального пенсійного рахунку.

3. Визначеність величини інвестиційного доходу клієнтів. Банки встановлюють величину процентного доходу, який буде отримано клієнтом по закінченні строку вкладу. Для належного виконання банком своїх договірних зобов'язань величина фактичного процентного доходу клієнта не повинна відхилятися від величини договірної процентного доходу. Інвестиційний дохід від розміщення та інвестування пенсійних коштів клієнтів НПФ розподіляють пропорційно величині персональних пенсійних рахунків клієнтів по факту. Звичайно, планується певна величина такого інвестиційного доходу, однак фактична його величина може відхилятися від планової як в більший, так і в менший бік, при цьому жодна з договірних умов співробітництва НПФ з клієнтами не порушується. Страхові організації, що займаються страхуванням життя взагалі, і страхуванням пенсій, зокрема, зобов'язані забезпечити отримання клієнтом 4% щорічного інвестиційного доходу. Відхилятися фактична величина інвестиційного доходу клієнтів від планової величини може, однак лише в бік збільшення.

4. Визначеність величини майбутньої пенсії клієнтів. Користуючись послугами страхової організації, клієнт знає величину майбутньої пенсії. Працюючи з банком, клієнт впевнений у кінцевій величині вкладу з урахуванням процентного доходу. Прогнозувати ж величину майбутньої пенсії при співпраці з НПФ клієнти не мають змоги.

5. Надійність зберігання коштів клієнтів. Наслідки фінансових криз є дуже серйозними для банків, в той час як для НПФ і страхових організацій фінансові кризи проходять майже без наслідків. Враховуючи цю обставину, надійність зберігання коштів клієнтів у банку є меншою, ніж у страховій організації або НПФ.

6. Наявність страхового захисту як доповнення до накопичення коштів. Певний страховий захист (наприклад, встановлення гнучких умов щодо внесків у період втрати працездатності тощо) одночасно із недержавним пенсійним забезпеченням клієнтом може бути отримано лише в страхових організаціях. Залежно від того, які

ризиків включено до договору страхування, можна домогтися якомога більшого покриття тих ризиків, що можуть звести нанівець накопичення пенсії кожним конкретним клієнтом. Часткове покриття ризиків форс-мажорних обставин (наприклад, виплата всіх накопичених коштів при підтвердженому критичному стані здоров'я медичною довідкою учасника НПФ) забезпечують і НПФ. Повністю відсутнім є страховий захист клієнта, який відкриває пенсійний депозитний рахунок у банку.

Таким чином, можна підкреслити, що кожний із досліджених фінансових інститутів (банки, НПФ і страхові організації) мають свої переваги і недоліки стосовно надання ними послуг з недержавного пенсійного забезпечення, тому і однозначно виявити найбільш привабливий у цьому відношенні для клієнта фінансовий інститут неможливо. Іншими словами, всі зазначені фінансові інститути мають на сьогодні свою нішу на ринку послуг недержавного пенсійного забезпечення, хоча загальна місткість даного ринку залишається незадовільною внаслідок низьких доходів населення та незначних темпів зростання ВВП. За умови зростання доходів населення та збереження сучасної нормативно-правової бази найбільш раціональною моделлю поведінки майбутнього пенсіонера є використання послуг двох або навіть і всіх трьох видів фінансових інститутів одночасно.

Хоча на сьогодні банки не беруть значної прямої участі в недержавному пенсійному забезпеченні, у них все ж таки є можливості отримання доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення (рис. 1).

Першим напрямком отримання банками доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення є акумуляція пенсійних коштів у банківській системі. Однак можливості безпосередньої акумуляції пенсійних коштів у банківській системі нині обмежені лише відкриттям пенсійних депозитних рахунків. При цьому необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку ринку послуг щодо недержавного пенсійного забезпечення найменш розвиненим залишається саме банківський сегмент. Банки не приділяють достатньо уваги залученню коштів юридичних та фізичних осіб у вигляді пенсійних депозитних рахунків, що пояснюється такими причинами:

1. Банки мають право відкривати пенсійні депозитні рахунки лише в межах гарантованої суми відшкодування, на сьогодні це вклади в межах 15000 грн. Однак накопичення суми в 15000 грн. є недостатнім для виплати задовільної пенсії.

2. Недостатньо розробленими є всі необхідні підзаконні нормативні акти Національного банку України щодо регулювання діяльності банків у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

3. За законодавством України на сьогодні вкладникам дозволено знімати кошти з пенсійних депозитних рахунків достроково. Із НПФ вилучити кошти достроково неможливо, крім випадку переведення цих коштів в інший НПФ. Вилучити достроково кошти із страхової організації можливо лише при перериванні договору страхування довічної пенсії і виплаті викупної суми, тобто кошти будуть повернені не одразу і не в повній сумі. Таким чином, пенсійний депозитний рахунок в банку залишається таким лише

за назвою, в той час як за змістом він не може бути класифікованим як пенсійний, адже втрачається основна характерна ознака пенсійного депозитного рахунка – його довгостроковість. Сьогодні відкриття пенсійних депозитних рахунків для клієнтів банків виступає як спосіб приховування доходів від оподаткування, оскільки кошти, що перераховуються на такі рахунки, звільнюються від оподаткування прибутковим податком для вкладників – фізичних осіб – і податком на прибуток для вкладників – юридичних осіб, а після закінчення податкового періоду власник пенсійного депозитного рахунка може зняти з нього всі кошти.

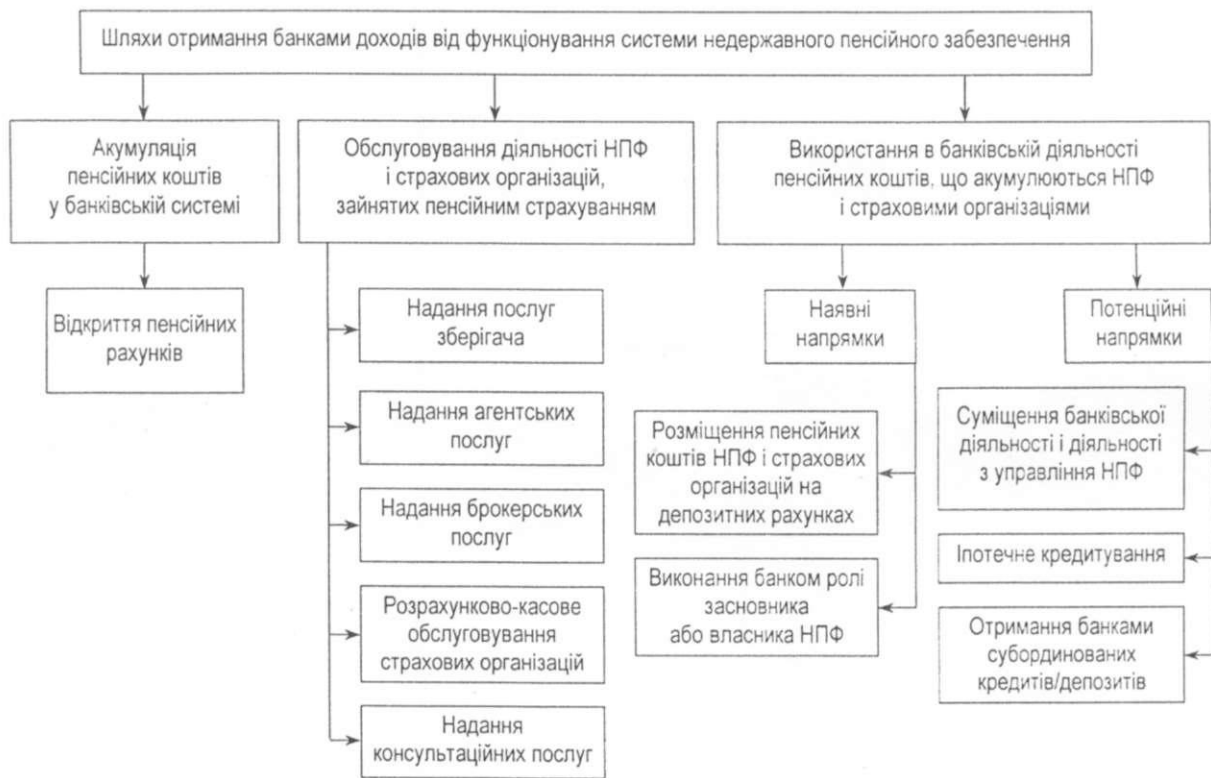

Рис. 1. Можливості банківського сектора щодо отримання доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення

Другим напрямком отримання банками доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення є обслуговування діяльності НПФ і страхових організацій, що надають послуги пенсійного страхування. У цьому напрямку банки можуть надавати послуги зберігача, агентські, брокерські та консультаційні послуги, здійснювати розрахунково-касове обслуговування страхових організацій.

Третім напрямком отримання банками доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення є використання в банківській діяльності пенсійних коштів, що акумулюються

НПФ і страховими організаціями. У цьому напрямку можна виділити наявні і потенційні можливості для отримання банками доходів.

До наявних нині можливостей отримання банками доходів шляхом використання в банківській діяльності пенсійних коштів, що акумулюються НПФ і страховими організаціями, належать розміщення в межах визначених квот пенсійних коштів НПФ і страхових організацій на депозитних рахунках, а також виконання банком ролі засновника або власника НПФ.

Стосовно виконання банком ролі засновника або власника НПФ зазначимо, що за кордоном

лідери пенсійного ринку є дочірніми структурами банків. Така ситуація можлива і на вітчизняному ринку. Переваги, що отримує банк, виступаючи засновником або власником НПФ, є опосередкованими, оскільки НПФ за законодавством є неприбутковою організацією. Отриманий у результаті його діяльності прибуток не належить засновникам або власникам НПФ, а розподіляється між всіма учасниками НПФ пропорційно сумам, що накопичені на їх індивідуальних пенсійних рахунках. Виступаючи як засновник недержавного пенсійного фонду, банк отримує такі переваги:

1. Доступ до довгострокових грошових ресурсів через гарантоване розміщення в межах визначеної законодавством квоти на депозитних рахунках у даному банку частини пенсійних коштів НПФ, засновником або власником якого є даний банк.

2. Інвестування частини пенсійних коштів НПФ в цінні папери, розміщенням яких займається банк, тобто цінні папери клієнтів банку (надання брокерських послуг).

3. Виконання функцій дистрибуції послуг НПФ, а значить, і отримання винагороди як агентом НПФ.

4. Розширення продуктового асортименту банку через пропозицію послуг НПФ клієнтам банку, що дає можливість залучити нових клієнтів і утримати наявних, і є особливо актуальним у світлі тенденцій створення фінансових супермаркетів. Навіть, якщо клієнта привабила неприбуткова або малоприбуткова для банку послуга, то завжди є можливість отримати прибуток, пропонуючи клієнту більш вигідні для банку продукти. Якщо у клієнта виникне потреба у недержавному пенсійному забезпеченні, банку для отримання переваг у конкурентній боротьбі необхідно задовольнити цю потребу через власний НПФ і не втратити клієнта.

5. НПФ, що належить банку, може залучати клієнтів і самостійно, а не тільки через клієнтську базу банку, таким чином, одночасно залучаючи їх і для банку, оскільки учасники НПФ вважатимуть доцільним скористатися послугами саме того банку, якому належить НПФ.

6. Банк, як і інші економічні суб'єкти, розглядає недержавне пенсійне забезпечення як відчутний елемент внутрішньої кадрової політики та джерело реінвестиційного ресурсу одночасно. Виступаючи вкладником свого власного НПФ на користь своїх співробітників, банк отримує значний реінвестиційний ресурс. У цілому, для клієнтів НПФ можливість використання реінвестування – ключовий момент при роботі з НПФ.

Банк, як фінансовий інститут із широким спектром інструментів, може обслуговувати процес реінвестування в проекти своїх клієнтів. Крім того, сам банк за такі операції може отримати винагороду. Підприємство-клієнт НПФ, сплачуючи пенсійні внески, може частину коштів спільно з НПФ та компанією з управління активами спрямувати у свої виробничі програми. Підприємство зацікавлене у збереженні цих коштів не менше, ніж сам НПФ. А для НПФ реінвестування є вигідним, оскільки знижує ризики, які розподіляються з іншими учасниками цього процесу.

7. Банк як засновник або власник НПФ має доступ до суб'єкта, що володіє пенсійними коштами, тобто до НПФ, а значить, має неформальну можливість знайти спосіб використання пенсійних коштів у проектах, для яких у самого банку не вистачає власних ресурсів.

8. Вітчизняний банк, що є засновником або власником НПФ, більш відповідає західній моделі банків. Банкам, що мають НПФ, простіше співпрацювати із західними інвесторами, серед яких немало іноземних пенсійних фондів. Останні можуть бути зацікавлені в інвестиціях на вітчизняному ринку у випадку нестабільної ситуації за кордоном. Таким чином, НПФ для вітчизняних банків – це не тільки можливість залучення вітчизняних довгострокових ресурсів, але і спосіб залучення західних довгострокових інвестицій.

Слід зазначити, що виконання банком ролі засновника або власника НПФ є вигідним не тільки для банку, але й для самого НПФ. НПФ, засновником якого виступає банк, отримує такі переваги:

1. Доступ до філіальної мережі та клієнтської бази банку, оскільки банк забезпечує продаж послуг НПФ через свою філіальну мережу для юридичних та фізичних осіб, тобто використання банку як агента щодо продажу та супроводу своїх послуг, уникнення необхідності створювати власну інфраструктуру. Продукти НПФ схожі із традиційними банківськими продуктами, внаслідок чого можна використовувати відпрацьовані бізнес-процеси, тобто застосовувати аналогічні інформаційні і фінансові системи, маркетингові рішення, систему підготовки персоналу.

2. Дрібні НПФ в умовах жорсткого державного нагляду у сфері пенсійного забезпечення мають припинити своє існування, тому виникає необхідність в укрупненні НПФ. Значну роль у цьому процесі відіграють банки, що створюють та купують НПФ. Банківські НПФ мають великі можливості для об'єднання і укрупнення. Близькі за сутністю банки часто стикаються

із взаємним перетоком кадрів і при цьому мають досить схожі пенсійні програми. Щоб при такому плінні кадрів не переводити пенсійні кошти із одного фонду до іншого, доцільно створювати укрупнені міжбанківські НПФ, які будуть гнучко реагувати на такі кадрові зміни. При об'єднанні фондів укрупнюється також і інвестиційний портфель, що дозволяє більш ефективно його розміщувати. Укрупнений НПФ є більш міцним гравцем на фінансовому ринку із високим клієнтським потенціалом.

До потенційних можливостей отримання банками доходів шляхом використання в банківській діяльності пенсійних коштів, що акумулюються НПФ і страховими організаціями, належать можливості суміщення банківської діяльності і діяльності з управління НПФ, залучення пенсійних коштів до сфери іпотечного кредитування та отримання банками субординованих кредитів/депозитів за рахунок пенсійних коштів.

Одним із потенційних напрямків розширення банківської діяльності у сфері недержавного пенсійного забезпечення є надання банкам дозволу поєднувати банківську діяльність і діяльність щодо управління недержавними пенсійними фондами. Однак цей напрямок є дискусійним, оскільки високим є ризик того, що банки не зможуть адекватно управляти пенсійними коштами.

Щодо залучення пенсійних коштів до сфери іпотечного кредитування зазначимо, що законодавство в даній сфері настільки недосконале, що, незважаючи на його фактичну наявність, доречно вважати даний напрямок отримання банками доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення лише потенційним.

Іпотечні цінні папери є одним із найбільш надійних інструментів вкладення заощаджень. Таким чином, вони є прийнятними за рівнем надійності для вкладення пенсійних накопичень. Крім того, інвестування пенсійних коштів, що акумулюються в системі недержавного пенсійного забезпечення в іпотечні цінні папери, має призвести до зниження ставок за іпотечними кредитами, оскільки у банків для рефінансування виданих кредитів з'явиться більше джерел (наприклад, не тільки довгострокові кредити зарубіжних кредитних організацій, але й пенсійні кошти). Широке використання іпотечних цінних паперів як інструмента інвестування пенсійних коштів, що акумулюються в системі недержавного пенсійного забезпечення, дозволить диверсифікувати інвестиційні портфелі НПФ, надасть можливість створювати збалансовані портфелі з достатньою доходністю. Крім того, це дозволить підвищити доходність інвестування пенсійних коштів.

НПФ скоріше за все будуть вкладати пенсійні кошти в іпотечні цінні папери, але тільки в тому випадку, якщо якість таких цінних паперів відповідатиме високим вимогам щодо надійності, а підтвердженням надійності таких цінних паперів вважатиметься висока рейтингова оцінка визначених рейтингових агентств Moody's, Standard & Poors, Fitch, але ні в якому разі не визначення якісних або неякісних цінних паперів у певному законодавчому акті, оскільки даний підхід елімінує оцінку ризиків того чи іншого портфеля, а значить, і порушує закони функціонування ринку цінних паперів.

Існує й інший важливий аспект у розвитку використання пенсійних коштів в іпотеці, а саме: створення спеціальних спільних програм недержавними пенсійними фондами та іпотечними компаніями з метою надання позичальникам можливості підтвердити свою платоспроможність. Таким чином, наявність у позичальника в сфері іпотечного кредитування договору щодо отримання послуг недержавного пенсійного забезпечення може розглядатися як додаткове підтвердження його кредитоспроможності. Таке співробітництво між іпотечними компаніями і НПФ надає клієнту можливості отримати послуги щодо іпотечного кредитування і пенсійного забезпечення одночасно. Дане співробітництво виглядає особливо актуальним з огляду на те, що теоретично на ринку іпотечних кредитів може скластися критична ситуація з поверненням кредитів, а від таких ризиків інвестор є абсолютно незахищеним.

Ще більшу прибутковість інвестування пенсійних коштів, що акумулюються НПФ, має забезпечити вкладення цих коштів в субординовані кредити/депозити. Такий спосіб інвестування пенсійних коштів має допомогти у справі підвищення капіталізації вітчизняних банків. Дохідність же такого інструмента інвестування є середньою між доходністю за облігаціями і акціями. Однак з метою максимального захисту пенсійних коштів необхідно встановити чіткий і прозорий критерій доступу банків до цих коштів. Таким критерієм можна обрати критерій наявності в банку інвестиційного рейтингу від провідних міжнародних рейтингових агентств. Сьогодні банки залучають субординовані кредити в тому випадку, якщо їм необхідно максимально швидко збільшити капітал, оскільки на відміну від емісії, процедури щодо його залучення вимагають значно менше часу. Строк субординованого кредиту не менше 5 років, і кредитор не може вимагати його повернення до кінця цього строку, до того ж у разі ліквідації або банкрутства

боржника сплату за таким кредитом буде здійснено після задоволення вимог усіх інших кредиторів.

Ще одним із потенційних варіантів використання пенсійних коштів у банківській діяльності є залучення цих коштів до сфери проектного фінансування. Але з огляду на те, що проектне фінансування належить до діяльності, що супроводжується підвищеними ризиками, необхідно передбачити спеціальні інструменти захисту пенсійних коштів від більшості з цих ризиків. Для цього за участю інвестиційних банків, що мають високий рейтинг за оцінками провідних міжнародних рейтингових агентств, організуються експертизи капіталомістких і довгострокових інвестиційних проектів. Найкращі проекти фінансуються за рахунок випуску субординованих (нерівноправних за ризиками) цінних паперів, джерелом виплати доходу за якими є майбутня виручка, яку буде генерувати інвестиційний проект. При цьому обраними інвестиційними банками купуються транші іпотечних цінних паперів з найбільш високим рівнем ризику (молодші транші), а малоризикові транші розміщуються серед НПФ.

Слід зазначити, що як позитивний чинник розвитку банківського сектора можна розглядати збільшення квоти на розміщення пенсійних коштів НПФ на банківських депозитах.

Цікавим також є західний досвід щодо опосередкованої участі банків у недержавному пенсійному забезпеченні. Провідні західні банки займаються підготовкою до випуску цінних паперів, дохідність за якими зростає разом із зростанням середньої тривалості життя. Відомо, що витрати НПФ і страхових компаній стрімко зростають внаслідок зростання середньої тривалості життя. Однак НПФ і страхові компанії можуть скоротити такі витрати за допомогою облігацій, прив'язаних до середньої тривалості життя. Паралельно з концепцією облігацій, прив'язаних до середньої тривалості життя, провідні західні банки розробляють також концепцію облігацій, прив'язаних до рівня смертності.

Розширення участі комерційних банків України в недержавному пенсійному забезпеченні дає підстави очікувати зростання обсягів залучених у банківську систему грошових коштів, і, як наслідок, прибутку комерційних банків, а також (за належного регулюючого впливу) і зростання маси банківського капіталу.

За результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що сфера недержавного пенсійного забезпечення є досить перспективною для суб'єктів банківського сектора, однак для

повноцінного використання потенційних можливостей розширення банківської діяльності у сфері недержавного пенсійного забезпечення необхідним є високоефективний управлінський вплив. На наш погляд, можна сформулювати два управлінські підходи до розширення участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні: 1) централізований підхід; 2) децентралізований підхід.

Централізований підхід, на нашу думку, має передбачати створення трирівневої системи сприяння участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні. Як три рівні даної системи здається доречним вибрати макро-, мезо- і мікрорівні. На макрорівні держава вдосконалює законодавчі передумови щодо розвитку участі банків у недержавному пенсійному забезпеченні, проводить загальнонаціональну роз'яснювальну роботу стосовно необхідності недержавного пенсійного забезпечення взагалі, а також іншими засобами збільшує кількість потенційних користувачів послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення. На мезорівні необхідним вважається створення спеціалізованого галузевого фонду для акумуляції коштів банківських установ і централізованого їх використання на проведення роз'яснювальної роботи з потенційними користувачами послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення, що можуть бути надані саме банківськими установами. На мікрорівні основну роботу виконує кожний конкретний банк, тобто шляхом проведення маркетингових досліджень, формування власної маркетингової політики, рекламних компаній з урахуванням свого місця на ринку фінансових послуг та специфіки наявної клієнтської бази розширяє власну участь у недержавному пенсійному забезпеченні або за трьома зазначеними вище напрямками, або за певним одним напрямком, вибраним як пріоритетний.

Слід зазначити, що децентралізований підхід щодо розширення участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні вже функціонує і являє собою однорівневу систему сприяння участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні, за якої кожний банк самостійно формулює і реалізовує заходи, спрямовані на розширення власної участі в системі недержавного пенсійного забезпечення. При цьому єдиний рівень за децентралізованого підходу можна розглядати як аналог мікрорівня за централізованого підходу.

На наш погляд, централізований підхід має забезпечити більшу ефективність витрат на розширення участі банків у недержавному пенсійному

забезпеченні з метою залучення додаткових коштів у банківську систему країни. Поряд з цим даний підхід має як свої переваги, так і недоліки.

Перевагами централізованого підходу є: 1) послідовність і наукова обґрунтованість заходів щодо сприяння участі банків у недержавному пенсійному забезпеченні; 2) отримання синергетичного ефекту від системності та узгодженості дій суб'єктів макро-, мезо- і мікрорівнів; 3) можливість виникнення позитивних ефектів переливу (якщо в результаті роботи системи зростуть обсяги залучених коштів до НПФ та до страхових компаній, що займаються страхуванням життя); 4) уникнення дублювання функцій та витрат суб'єктів макро-, мезо- і мікрорівнів; 5) можливість застосування регулюючого впливу з метою підвищення капіталізації банківської системи.

Недоліками централізованого підходу можна вважати: 1) більший, ніж при децентралізованому підході, обсяг витрат в абсолютному вимірі; 2) можливі громіздкість, забюрократизованість, нецільове використання коштів внаслідок розпорошеності відповідальності.

Висновки. На нашу думку, за результатами проведеного аналізу можна сформулювати такі висновки:

1. Кожний із досліджених видів фінансових інститутів (банки, НПФ і страхові організації) мають свої переваги і недоліки стосовно надання ними послуг з недержавного пенсійного забезпечення, тому і однозначно виявити найбільш привабливий у цьому відношенні для клієнта фінансовий інститут неможливо. За умови зростання доходів населення та збереження сучасної нормативно-правової бази найбільш раціональною моделлю поведінки майбутнього пенсіонера є

використання послуг двох або навіть і всіх трьох видів фінансових інститутів одночасно.

2. Серед напрямків отримання банками доходів від функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення:

1) акумуляція пенсійних коштів у банківській системі (відкриття пенсійних рахунків);

2) обслуговування діяльності НПФ і страхових організацій, зайнятих пенсійним страхуванням (надання послуг зберігача, агентських послуг, брокерських послуг, розрахунково-касове обслуговування страхових організацій, надання консультаційних послуг);

3) використання в банківській діяльності пенсійних коштів, що акумулюються НПФ і страховими організаціями: а) наявні можливості (розміщення пенсійних коштів НПФ і страхових організацій на депозитних рахунках, виконання банком ролі засновника або власника НПФ); б) потенційні можливості (суміщення банківської діяльності і діяльності з управління НПФ, іпотечне кредитування, отримання банками субординованих кредитів/депозитів за рахунок пенсійних коштів, що акумулюються іншими суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення).

3. Існують два управлінські підходи до розширення участі банківських установ у недержавному пенсійному забезпеченні: 1) централізований підхід; 2) децентралізований підхід. На наш погляд, централізований підхід має забезпечити більшу ефективність витрат на розширення участі банків у недержавному пенсійному забезпеченні з метою залучення додаткових коштів у банківську систему країни, ніж децентралізований підхід.

Список літератури

1. Алюшина Л., Петик Л. Активізація інтеграційних процесів у взаємовідносинах банків і страхових організацій // *Фінанси України*. – 2006. – № 6. – С. 107-114.
2. Білоусов В. Огляд зарубіжного досвіду в сфері реформування системи пенсійного забезпечення. Перспективи для України // *Україна: аспекти праці*. – 2004. – № 3. – С. 39-46.
3. Бірюк С., Лібанов М. Національна депозитарна система: проблеми та шляхи їх вирішення // *Ринок цінних паперів України*. – 2006. – № 1-2. – С. 79-89.
4. Брус С. Діяльність банків як зберігачів і ресстраторів на фондовому ринку України // *Економіка і прогнозування*. – 2006. – № 2. – С. 117-127.
5. Евдокимова Т. Риски накопительной пенсионной системы // *Финансы*. – 2006. – № 9. – С. 60-63.
6. Зайцев О. Банки и их корпоративные клиенты: путь к партнерству // *Банковская практика за рубежом*. – 2006. – № 1. – С. 50-56.
7. Коцюба О., Резнікова Ю., Резніков С. Дослідження процесу реформування пенсійної системи України в частині запровадження професійних пенсійних систем // *Україна: аспекти праці*. – 2005. – № 5. – С. 25-34.
8. Краевая А. Дифференциация обслуживания как часть банковской стратегии // *Банковская практика за рубежом*. – 2006. – № 2. – С. 42-44.
9. Куліков Ю., Михайленко Н. Окремі соціальні аспекти впровадження пенсійної реформи // *Україна: аспекти праці*. – 2004. – № 8. – С. 29-32.
10. Миргородська Л. Стимулювання розвитку накопичувальної системи пенсійного забезпечення податковими важелями // *Актуальні проблеми економіки*. – 2006. – № 1. – С. 206-211.

11. Момотюк Л. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення // *Фінанси України*. – 2006. – № 5. – С. 71-77.
12. Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення? Погляд з позицій системи прав, установ та принципів // *Україна: аспекти праці*. – 2003. – № 1. – С. 31-35.
13. Надточій Б. Три удари по пенсійній реформі – що робити далі? // *Україна: аспекти праці*. – 2005. – № 6. – С. 8-13.
14. Новикова І. Вплив економічних чинників на ефективність корпоративних пенсійних програм // *Актуальні проблеми економіки*. – 2006. – № 1. – С. 48-54.
15. Парнюк В. Про необхідність зміни методологічного підходу до нарахування зборів до пенсійного та соціальних фондів // *Економіка України*. – 2006. – № 4. – С. 16-22.
16. Ричік Л. Пенсійна реформа та її фінансові наслідки // *Україна: аспекти праці*. – 2004. – № 5. – С. 19-27.
17. Сандлер Д. Проблеми і перспективи становлення сучасної системи пенсійного забезпечення в Російській Федерації та Україні // *Україна: аспекти праці*. – 2005. – № 7. – С. 10-14.
18. Свердел М. Вплив недержавних пенсійних фондів на соціально-економічну систему // *Фінанси України*. – 2005. – № 8. – С. 50-54.
19. Сетченкова Л. Вопросы взаимодействия банков и негосударственных пенсионных фондов // *Банковские услуги*. – 2005. – № 4. – С. 2-5.
20. Стожок Л. Напрями вдосконалення системи державного пенсійного страхування в Україні // *Україна: аспекти праці*. – 2006. – № 1. – С. 13-19.
21. Ткаченко Л. Пенсійна реформа в Україні: крок уперед, два кроки назад // *Україна: аспекти праці*. – 2005. – № 8. – С. 13-19.
22. Федоренко А. Правові, економічні та організаційні передумови забезпечення ефективного управління пенсійними активами // *Україна: аспекти праці*. – 2003. – № 1. – С. 25-31.
23. Хмыз О. Особенности управления фондируемыми пенсиями на финансовом рынке // *Финансовый менеджмент*. – 2006. – № 1. – С. 109-121.

Summary

This paper is devoted to the problems of developing banks' participation in the nongovernmental pension system. The author examines the directions according to which banks can get the possibilities to generate income due to the participation in the nongovernmental pension system. The main approaches to the developing banks' participation in nongovernmental pension system are regarded.

Отримано 04.02.2006

УДК 336.774

О.М. Колодізєв, канд. екон. наук, доц., Харківський національний економічний університет

РЕСУРСНА БАЗА БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

На основі дослідження ефективності функціонування вітчизняної банківської системи проведено аналіз кредитного потенціалу комерційних банків. Виявлено тенденції та визначено перспективи розвитку кредитування у формі овердрафту як складової в загальній системі банківського кредитування в Україні.

Ключові слова: комерційний банк, ресурсна база, кредитування, кредитний потенціал.

Постановка проблеми. Виходячи з практики функціонування будь-якої окремої банківської установи, можна зробити узагальнюючі висновки стосовно того, що окремі зовнішні фактори, які впливають на кредитну політику банку, зберігають певний рівень впливу також і на банківську систему в цілому. В умовах сьогодення актуальною залишається оцінка рівня достатності ресурсної бази вітчизняних банків та забезпечення дієвої системи організаційних заходів щодо встановлення його оптимального рівня. Складовою загального аналізу ефективності банківського кредитування є аналіз операцій з надання кредитів у формі овердрафту.

Мета статті – дослідити динаміку нарощення обсягів ресурсної бази комерційних банків

та визначити основні тенденції банківського кредитування на прикладі змін у структурі кредитних ресурсів окремих банків Харківського регіону.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить офіційна статистика, протягом чотирьох останніх років в банківській сфері спостерігалася позитивна тенденція щодо стабільного функціонування банківських установ та їх подальшого розвитку, посилювався їх сприятливий вплив на загальне економічне зростання України. Протягом 2005-2006 років тривала позитивна тенденція щодо підвищення рівня капіталізації банків, передусім – за рахунок збільшення їх статутного капіталу – відповідно до вимог Закону України “Про банки і банківську діяльність” та нормативно-правових актів НБУ.

За 10 місяців 2006 року банківська система поповнилася 11 банками (ЗАТ “АКБ “Сигмабанк”, АКБ “Престиж”, ТОВ “КБ “Дельта”, ТОВ “АІС-банк”, ТОВ “Партнер-Банк”, ТОВ “Банк Богуслав”,